

Major, , 4 -44640 Calaceit tel. 978 851521 .

oculturalmatarranya@hotmail.com

Exposició itinerant "LA LLENGUA CATALANA A L'ARAGÓ"

Producció: Associació Cultural del Matarranya
Membre de la Iniciativa Cultural de la Franja

Textos, guió i documentació: Mercè Gimeno, Hèctor Moret, Pepa Nogués i Ricard Solana
Disseny i realització: Gràfiques del Matarranya
Fotografies: Arxiu Temps de Franja

Calaceit, 2005

ÍNDEX

Presentació

- A. Objectius
- B. Destinataris
- C. Continguts
- D. Característiques tècniques
- E. Itinerància de l'exposició
- F. Fotografies

C/ Major, , 4 -44640 Calaceit tel. 978 851521 .

associacioculturalmatarranya@hotmail.com

El nostre agraïment a les persones i entitats que han cedit materials i informacions per a aquesta exposició

Presentació

L'exposició està dedicada a la llengua catalana a l'Aragó com a element vehiculador d'aquestes comarques aragoneses. La llengua vernàcula ha estat i és el vehicle de comunicació, de construcció i de transmissió, generació rere generació, de la cultura d'aquests pobles, el canal de conformació de la memòria col·lectiva, de la identitat, el testimoni de la seua història...Un territori catalanoparlant que suposa una riquesa dintre d'un Aragó trilingüe.

La llengua va lligada al territori i per això la mostra s'incia amb una introducció: una gran façana on es presenta el paisatge, la natura, la demografia, l'economia, les tradicions, la història, el patrimoni històric-artístic, etc de la Franja. Tot seguit, l'exposició recorre els diversos aspectes relacionats amb la llengua catalana a l'Aragó: aspectes filològics, la història, l'origen de les paraules, la investigació lingüística, la literatura popular, la literatura d'autor, la cançó, el moviment associatiu per la dignificació de la llengua, el "marc legal", l'ensenyament i, finalment, les actituds i els usos lingüístics.

No tindria sentit parlar sobre la llengua sense poder escoltar-la. Per això, el visitant té a la seua disposició un sistema d'audio amb 60 pistes sobre literatura oral, recitacions de literatura d'autor i diversos cantautors grups musicals.

Finalment, la mostra es completa amb els "sacs de paraules": el sac de les dites, el sac de les opinions, el sac dels impressos,... El sac és un dels sistemes de transport i magatzematge més utilitzats a la societat tradicional i nosaltres els utilitzem per anar recollint bossins de llengua de poble en poble i guardar-la ben guardadeta... per si...

L'exposició està preparada per ser itinerant, amb una estructura de fàcil muntatge. S'ofereixen activitats complementàries: xerrades-presentació, tallers infantils, recital de poesia,...

C/ Major, , 4 -44640 Calaceit tel. 978 851521 .

associacioculturalmatarranya@hotmail.com

A. Objectius

- Difondre la llengua i la cultura pròpies de la comunitat catalanoparlant de l'Aragó.
- Mostrar al públic general l'origen i la realitat lingüística actual de les comarques orientals d'Aragó.
- Fomentar el coneixement de la realitat lingüística entre les distintes comarques que conformen l'Aragó de parla catalana.
- Exposar les raons històriques per les quals trobem una comunitat catalanoparlant a l'Aragó.
- Mostrar que la parla local forma part d'un sistema lingüístic més ampli i acabar amb la idea que la llengua pròpia és una parla híbrida o que no pot tenir manifestacions escrites i literàries.
- Fomentar l'ús formal i escrit de la llengua catalana pròpia d'aquestes comarques.
- Difondre les diferents manifestacions culturals que es desenvolupen en llengua catalana a Aragó.
- Defensar i donar a conèixer la cultura dels pobles de parla catalana a Aragó com a principi bàsic de respecte a les minories i en la consideració de formar part d'una societat plural i multicultural.

B. Destinataris

- **Edat:** Totes les edats
- **Perfil cultural:** Públic en general.
- **Geofísic:** àmbit lingüístic català, principalment
Val a dir que l'exposició és volgudament extensa per tal de ploure els interessats en el tema (per motius personals, professionals, ideològics...) Tot i això, el llenguatge és senzill i utilitza moltes imatges i diferents nivells de lectura amb la qual cosa resulta entenedora i amena per a diferents tipus de públic. Amb el suport d'un monitor o de material didàctic, també és molt adequada per a grups escolars.

C. Continguts

Consta d'una part d'introducció sobre el territori i els plafons específicament dedicats als aspectes relacionats amb la llengua:

INTRODUCCIÓ: El territori catalanoparlant d'Aragó.

La Franja és un territori llarg i estret. S'extén des dels Pirineus, de l'Aneto i les Paüls, fins als Ports de Beseit i Aiguaviva. Comprén una gran diversitat de paisatges, de costums, d'activitats econòmiques... Actualment són 62 municipis i 47.000 habitants. Mai no ha constituït una unitat administrativa, però comparteix dues coses: el fet de pertànyer a Aragó i parlar català.

(4 plafons units formant una façana)

1- Títol i crèdits

2- La llengua

A les comarques de la Franja -com al País Valencià, les Terres de Lleida i de l'Ebre i el Principat d'Andorra- es parla la variant occidental del català.

(1 panel)

3- Una mica d'història

En el període comprés entre la segona meitat del segle XIII i la primera meitat del segle XV, el català aconseguix establir un model de llengua escrita que progressivament va ocupant l'àmbit administratiu i jurídic i els diversos camps de la cultura i el coneixement, en substitució del llatí. El català, juntament amb l'aragonès, esdevé llengua "oficial" de la Corona d'Aragó.

(1 panel)

4- L'origen de les paraules

Les paraules d'origen llatí constitueixen la base del lèxic del català. Però, en el nostre lèxic també tenen importància les paraules procedents de pobles que han viscut en el nostre territori abans de la romanització o després, i els manlleus que la llengua ha fet (i segueix fent) d'altres llengües.

(1 panel)

5- La investigació lingüística

La investigació lingüística de la llengua catalana a l'Aragó s'inicia a finals del segle XIX. En un primer moment, són principalment de fora de l'Aragó, atrets per la condició de frontera lingüística de la Franja. En les darreres dècades, s'hi han incorporat també investigadors originaris del territori.

(2 panels)

6- La literatura popular

En les formes de vida tradicionals, la literatura popular estava present en molts espais i ocasions: llegendes, contes, cançons, jotes, corrandes, romanços, oracions, encanteris, refranys, acudits, jocs, endevinalles, etc, acompanyaven els treballs, les vetlades a les cases o a la taverna, les festes...

(2 plafons. S'acompanyen amb audio)

7- La literatura d'autor

Si bé des de la Baixa Edat Mitjana trobem textos en català en l'obra de diferents escriptors aragonesos, no serà fins a l'època contemporània, a partir de la dècada de 1970 i sobretot de la del 1980, que el nombre d'escriptors i obres en català serà prou nodrit com per a poder parlar d'una autèntica literatura catalana a l'Aragó.

(2 plafons. S'acompanyen amb audio)

8- La cançó

A la Franja també es produeixen manifestacions musicals en català de diferents estils: Des dels cantautors a principis dels anys 1970 fins a grups de rock en l'actualitat.

(1 plafó. S'acompanya amb audio)

9- El moviment associatiu

Els canvis socioeconòmics que es van produir a tota la franja a partir de la segona dècada dels anys 60 del segle XX, van permetre a molts aragonesos adquirir una nova consciència lingüística que els va fer, i encara els fa, defensar la realitat de les seues comarques. Fruit de l'activisme reivindicatiu de la llengua i la cultura catalanes a l'Aragó és la creació d'un seguit d'associacions culturals.

(2 plafons)

10- El marc legal

El 1997 el Ple de les corts d'Aragó aprova un dictamen en què s'indica que la futura Llei de Llengües d'Aragó que s'aprova a les corts haurà de tenir en compte que: "La llengua catalana i la llengua aragonesa serán oficiales en sus respectivos territorios." El 1999, la Llei de Patrimoni d'Aragó promulga el mateix i el 2001 es publica l'avantprojecte. Tot i això, el procés d'aprovació d'aquesta llei de llengües al 2005 encara està aturat.

(1 plafó)

11- L'ensenyament

El curs 1984-85 s'inicien les classes de català a les escoles de la Franja en època moderna. En aquests 20 anys, l'ensenyament de la llengua, tot i que com a assignatura optativa dintre de l'horari lectiu, ha passat de 12 centres a abastar quasi la totalitat d'escoles i instituts.

(2 plafons)

12- Actituds i usos lingüístics

Encara que fins ara no s'ha publicat cap estudi prou rigorós, tot assenyala que més del 90% de la població de la Franja és catalanoparlant. En canvi, en una clara actitud diglòssica, l'ús quotidià i institucional escrit del català és encara força baix.

(2 plafons)

A més, l'exposició s'acompanya de:

Una mostra de llibres publicats per les associacions productores de l'exposició.

El "sacs de paraules": sacs per guardar-hi dites, opinions, materials impressos, etc d'allà on vagi l'exposició.

El material d'audio: Consistent en 3 I-pod (reproductors d'MP-3 amb cascos). Cada visitant ho escolta individualment.

D. Característiques tècniques

L'exposició ocupa uns 18 metres lineals i es recomana una sala d'uns 50 m² o més. Com que consta de dos parts diferents, es pot muntar per separat en sales contigües.

Consta de dos seccions: la introducció (1 panel de 3 m de longitud x 2,30 d'alçada) i la part sobre la llengua (14 panells de 0,72m d'amplada x 2m d'alçada, agrupats en grups de 3 ó 4 panells) Els panells són amb peus, autosubjectables, no necessiten cap altra estructura.

- Requeriments de la sala:

Un endoll per cada pany de paret, com a mínim 3, per a la il·luminació.

Una taula gran o similar per a exposar llibres i CD's.

- Sobre l'organització

No requereix vigilància directa, si bé cal que hi hagi algú responsable disponible per tal de facilitar els aparells d'audio als visitants.

Hi ha la possibilitat d'oferir llibres i CD's a la venda.

E. Itinerància de l'exposició

L'exposició es va preinaugurar el 21 de maig de 2005 a Esparraguera, capital de la Cultura Catalana 2005, amb motiu de la Fira d'entitats i la Jornada de Cultura i Recerca Local dels territoris de parla catalana organitzades per l'Institut Ramon Muntaner. Aquí es va presentar la primera fase de l'exposició consistent en 12 panells que posteriorment vam ampliar fins a 18.

Finalment, l'exposició completa es va inaugurar el 6 d'agost del 2005 amb motiu de la Trobada Cultural que cada any organitza l'Associació Cultural del Matarranya en una població de la comarca, aquest any a Massalió.

A principis de setembre, es va presentar a la capital del Baix Cinca, a Fraga, en el marc de l'Escola d'Estiu de mestres de la Franja. Després va viatjar a Barcelona, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (del 13 al 29 de setembre) on es va fer un acte el 28 de setembre. De Barcelona va passar a Mollet del Vallès on va rebre el Correllengua i es va fer un taller per la gent gran del Casal i una conferència. Del 14 al 26 d'octubre va tornar a Fraga, aquesta vegada a l'IES Bajo Cinca per a ser visitada pels centres educatius dintre del Programa d'Animació a les Escoles de la Franja. D'aquí tornà al Matarranya i el dia 29 d'octubre s'inaugurà a Pena-roja dintre de la programació de les II Jornades Culturals i literàries del Matarranya que organitza el Consell Comarcal. Aquí va estar present en un homenatge a Desideri Lombarte i tornà a rebre el Correllengua. Al novembre es va exposar a Lleida amb motiu de la inauguració de la seu de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida. Durant el 2006, s'ha mostrat de moment a la Freixneda (el Matarranya), del 15 al 22 de gener, i s'estan concretant les reserves en altres llocs, com la Universitat de Zaragoza i la Fira de l'Educació i l'ocupació "Aragón Educa".

Fotografies de l'exposició

A l'esquerra, vista del plafó introductorí a l'exposició, dedicat a presentar el territori, durant la mostra a Esparraguera (Barcelona) en la Jornada RecerCat dintre del actes d'Esparraguera-Capital de la Cultura Catalana 2005. A la dreta, muntatge de l'exposició a la seu de Barcelona de l'Institut d'Estudis Catalans, octubre 2005. Imatge dels panells de l'exposició que parlen pròpiament de la llengua.

Inauguració de l'exposició, celebrada durant la XVa Trobada Cultural del Matarranya, organitzada per l'Associació Cultural del Matarranya. Massalió (El Matarranya), agost 2005.